

Прыватнік зазвычай выконвае індывідуальны заказ для пэўнай асобы альбо для якога калектыўнага заказчыка. *Прыватнік* — перш за ўсё самастойны і незалежны гаспадар. *Прыватнікі*, як і аднаасобнікі, саматужнікі, былі як ня першымі ворагамі калгаснага прыгоннага ладу. *Прыватнікаў* імкнуліся абкласці такімі падаткамі, каб знішчыць іх як канкурэнтаў розным майстэрням ад дзяржавы. Бо *прыватнікі* дбалі пра якасць. Часцяком *прыватнікі* насілі лягерныя ватнікі, а дзяржслужбакі — кісялёвыя фракі.

У Беларусі адбылася своеасаблівая *прыватызацыя*. Як назваць яе — ці партызанскай, ці цыганскай, як на конскім базары? І з’явіліся нязвыклія *прыватнікі* — некалькі ўладатрымцаў *прыватызавалі* цэлую дзяржаву. Гэта ўжо *прыватнікі* новага кшталту. Гэта, як некалі называлі працаўнікоў адпаведных органаў, — „людзі асобага складу“.

Прымус

Рыгор Барадулін

Нават пасля самага багатага застолья беларусы могуць сказаць: „Піць-есьці было, толькі *прымусу* не было“. А *прымус* гэты жаданы, бо ласкавы. Гаспадары *мусілі*, так бы мовіць, *прымушаць* гасцей болей піць, болей есці ўгаворами, прыгаворами, прыбабунькамі. І Максім Багдановіч у „Вершах беларускага складу“ пісаў:

Ды красна бяседа ня ўзорамі,
А ласкавымі прыгаворами;
Не ядвабнымі абрусами,
А ласкавымі *прымусамі*.

Але словы па часе шматсэнсяца, набываюць новыя адценні.

За савецкім часам слова *прымус* набыло асноўнае значэнне. *Прымушаць* — *прымусова* заганняць у камуністычны рай. *Прымусовыя мэтады*, так бы мовіць, перавыхавання. *Прымусовая праца*.

І ўзьнікла новае слова — *прымусоўка*. Давалі, прысуджалі пэўны тэрмін *прымусоўкі*, працаваць за „дзякуй“, будаваць „святлае заўтра“.

За савецкім часам быў такі тэрмін — „*добраахвотна-прымусова*“. Жыццё, сапраўды, было, як у казцы: чым далей — тым страшней. У паэме „Над ракой Арэсай“ Янка Купала пісаў:

Але ступіў тут бальшавік —
Ён зьменіць гэты край!

Чыталася дваяка: бальшавікі *прымушалі* змяніцца ўсё. І дацягнулі шмат. І ласкавы беларускі *прымус* рабіўся пакараннем, утаймаваньнем бунтоўных. Калі ўзяць беларускую абрэвіятуру, дык атрымліваецца калямбурна: *прымус* — пры МУС, гэта значыцца, пры міністэрстве ўнутраных спраў.

Ня столькі сьмешна, колькі сумна.

Прыпынак

Валянцін Акудовіч

У жыцці гарадскога чалавека, які ня мае свайго аўтатранспарту, транспартны *прыпынак* займае надзвычай істотнае месца. На *прыпынку* ля жыт-

ла ці працы чалавек бывае часцей, чым дзе-кольвек яшчэ, акрамя жытла ці працы. З гэтага бліжэйшы прыпынак псыхалогічна абжываецца як свая ўласнасьць і неўпрыкмет становіцца своеасаблівай прыватнай тэрыторыяй.

І хаця на прыпынку звычайна шмат людзей, аднак кожны зь іх тут застаецца сам-насам, быццам на бязлюднай высьпе. І дзе яшчэ, як не на прыпынку, урбанізаваны чалавек штодня далучаецца да адкрытай прасторы вялікага коасаму, ад якога ўва ўсе астатнія часы яго адгароджваюць столі і скляпеньні?

У Менску шмат каго з актыўных удзельнікаў апазыцыйных мітынгаў пасля іхнага заканчэння міліцыянты й так званыя „людзі ў цывільным“ хапалі менавіта на прыпынках або паблізу іх. Можа, гэтак адбывалася менавіта таму, што нідзе чалавек далей не адгароджаны ад людзей, нідзе ён нагэтулькі адзіночны, як на прыпынку.

Неяк пасяля „гарачай вясны“ 96-га году я міжволі прыслухаўся да размовы двух хлопцаў, бо яны гаварылі па-беларуску. „Дык, кажаш, на якім прыпынку цябе хапанулі?“ — запытаўся адзін. „На Чырвонаармейскай“, — адказаў другі ды ў сваю чаргу пацікавіўся: „А цябе?“ — „Аж на Варвашэні“.

Між іншым, гэтая размова адбывалася таксама на прыпынку, каля станцыі мэтро „Ўсход“. І я, пакуль падыходзіў тралейбус, пасьпеў падумаць: „Для многіх людзей майго пакаленьня той ці іншы прыпынак назаўжды застаўся ў памяці як месца першай сустрэчы з каханай. А гэтыя хлопцы ўжо ніколі не забудуць ані прыпынак „Чырвонаармейская“, ані „Варвашэні“. Бо тут іх упершыню зьняволілі за любоў да Бацькаўшчыны.“

Пуга

Леанід Галубовіч

Гнуткае ядлоўцавае пужальна, ці пугаўё з прывязанай сырамяцінай — гэта і ёсьць пуга. Што, пэўна ж, займела свой род ад слова пужаць. І хоць большыня з нас пужаныя, ды хочацца верыць, што ня ўсе мы запалоханыя.

Посьвіст сырамяціны помны нам, асабліва вяскоўцам, ад малых гадоў. Пужкі са сьвістам апускаліся на азадкі рагатай скаціны, на сьпіны задыханых коней, якіх прысьпешвалі балаголы, седзячы ў грузных павозках. Бо менавіта пастухі й фурманы мелі свае пугі й валодалі правамі на карыстаньне імі.

Аднак некаторыя лупцавалі бедную скаціну вельмі жорстка й беспрычынна — ці то з уласнай дурноты, ці то з плебэйскай фанабэрыі.

Так бацьку майго люта біў фашыстоўскі баўэр у Нямецчыне, а пасяля, разьюшаны ад сівухі, бацька сам няшчадна біў маю маці. Затым ужо білі мяне.

Цяпер б'юць маіх знаёмых на дэманстрацыях, і сам я, бываючы не ў гуморы, раблю прачостку сваёй шкадлівай дачцэ.

І ўжо ня важна — хто каго й чым б'е: пугаю, дубінкаю, кулаком ці абразьлівым словам.

Няўжо бяз пугі мы ня можам і ня хочам зрушвацца са сваіх месцаў? Дарма што 15 гадоў запар гаварылі нам пра свабоду й дэмакратыю. Аказалася — марна й безвынікова. Як пугаю па вадзе.

Словам, бяз пужкі ў нас зноў застой.

О, фурманы, вазьніцы, пастухі, пагоншчыкі — не выпускайце ж з рук пужак сваіх! Каб не застойваўся чалавек! І не затойваўся народ.